

Större privat-ekonomisk osäkerhet vid hög inflation

Den höga inflationen innebär fortsatt stor privatekonomisk osäkerhet under 2023. Marginaler i privatekonomin, försörjningsbörda och möjlighet att påverka sina inkomster är faktorer som har betydelse för möjligheten att bibehålla sin levnadsstandard. Personer som lönearbetar har större möjligheter att klara sin ekonomi än hushåll som i högre grad är beroende av ersättningar från socialförsäkringen.

Den svenska socialförsäkringen ska ge ekonomisk trygghet vid situationer då det inte är möjligt att försörja sig genom eget arbete samt utjämna de ekonomiska villkoren mellan grupper, exempelvis familjer med och utan barn. Den omfattar nästan alla som bor eller arbetar i Sverige och har därför stor betydelse för såväl samhällsekonomin som för enskilda, hushåll och företag. Vissa ersättningar från socialförsäkringen är kopplade till prisbasbeloppet vilket gör att de inte förlorar sitt värde vid hög inflation. Det betyder att de automatiskt höjs när priserna stiger. I vilken mån socialförsäkringarna är inflationsskyddade varierar och vissa ersättningar saknar inbyggt skydd mot inflation. Syftet med denna analys är att på ett enkelt och överskådligt sätt beskriva hur några av socialförsäkringens ersättningar påverkas av hög inflation.

Hälften av ersättningarna i socialförsäkringen är kopplade till prisbasbeloppet

Ungefär hälften av ersättningarna i socialförsäkringen som administreras av Försäkringskassan påverkas av prisbasbeloppet i någon mån. Lite förenklat kan sägas att kopplingen till prisbasbeloppet hänger samman med om ersättningen försäkrar mot inkomstbortfall eller inte. Vilka ersättningar som ska vara knutna till prisbasbeloppet beslutas av Riksdagen.

Korta analyser 2023:1

Försäkringskassan
Analysavdelningen

Korta analyser är en rapportserie från Försäkringskassan som presenterar aktuell statistik och analys i ett kort format. I slutet av rapporten finns länkar om du vill läsa mer.

FK-nr: 116-35

Begrepp i analysen

Inflation

När den allmänna prisnivån, alltså prisnivån på varor och tjänster, stiger kallas det för inflation. Inflationen innebär att det inte längre går att köpa lika mycket för samma summa pengar som tidigare, det vill säga pengarna minskar i värde.

KPI

I Sverige är ett vanligt sätt att mäta inflation att använda Konsumentprisindex (KPI). KPI är ett index som visar hur mycket prisnivån stigit sedan ett givet basår och beräknas varje månad av Statistiska centralbyrån (SCB).

Prisbasbeloppet

Prisbasbeloppet är ett belopp som används för att beräkna vissa ersättningar i socialförsäkringen. Beloppet beräknas årligen utifrån förändringar i konsumentprisindex och gäller för ett helt kalenderår.

Så beräknas prisbasbeloppet:

$$PBB_{2023} = \frac{KPI_{\text{juni 2022}}}{KPI_{\text{juni 1997}}} \times \text{bastalet}$$

$$52500 \approx \frac{370,95}{257,38} \times 36396$$

Ersättningar som försäkrar mot mer varaktigt inkomstbortfall vid sjukdom, skada eller funktionsnedsättning är helt kopplade till prisbasbeloppet. Hur mycket pengar en försäkrad får styrs då av prisbasbeloppets storlek. Det innebär att alla som har beviljats sådan ersättning får en förändrad ersättning när ett nytt prisbasbelopp börjar gälla. Garantiersättningen i sjuk- och aktivitetsersättning samt omvårdnadsbidrag är exempel på sådana ersättningar.

Ersättningar som försäkrar mot mer tillfälligt inkomstbortfall är delvis knutna till prisbasbeloppet. Då beräknas ersättningen utifrån den försäkrades sjukpenninggrundande inkomst (SGI) från och med ett golv och upp till ett tak som styrs av prisbasbeloppet. Det innebär att ersättningar för personer med inkomster över taket höjs när prisbasbeloppet höjs, medan de med lägre inkomster får oförändrad ersättning. På detta sätt påverkar prisbasbeloppet vilka inkomster som är försäkrade i den här delen av socialförsäkringen. Några exempel på ersättningar vars tak styrs av prisbasbeloppet är sjukpenning, föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning (vab).

Ersättningar som inte försäkrar mot tillfälligt eller varaktigt inkomstbortfall påverkas inte av prisbasbeloppet och saknar därmed inbyggt skydd mot inflation. Denna typ av ersättningar är behovsprövade eller generella bidrag. Till exempel styrs inte barnbidraget eller föräldrapenning på grundnivå av prisbasbeloppets storlek, utan det krävs riksdagsbeslut om de ska höjas.

” Ersättningar som inte försäkrar mot tillfälligt eller varaktigt inkomstbortfall påverkas inte av prisbasbeloppet och saknar därmed inbyggt skydd mot inflation.

Exempel på olika ersättningskoppling till prisbasbeloppet

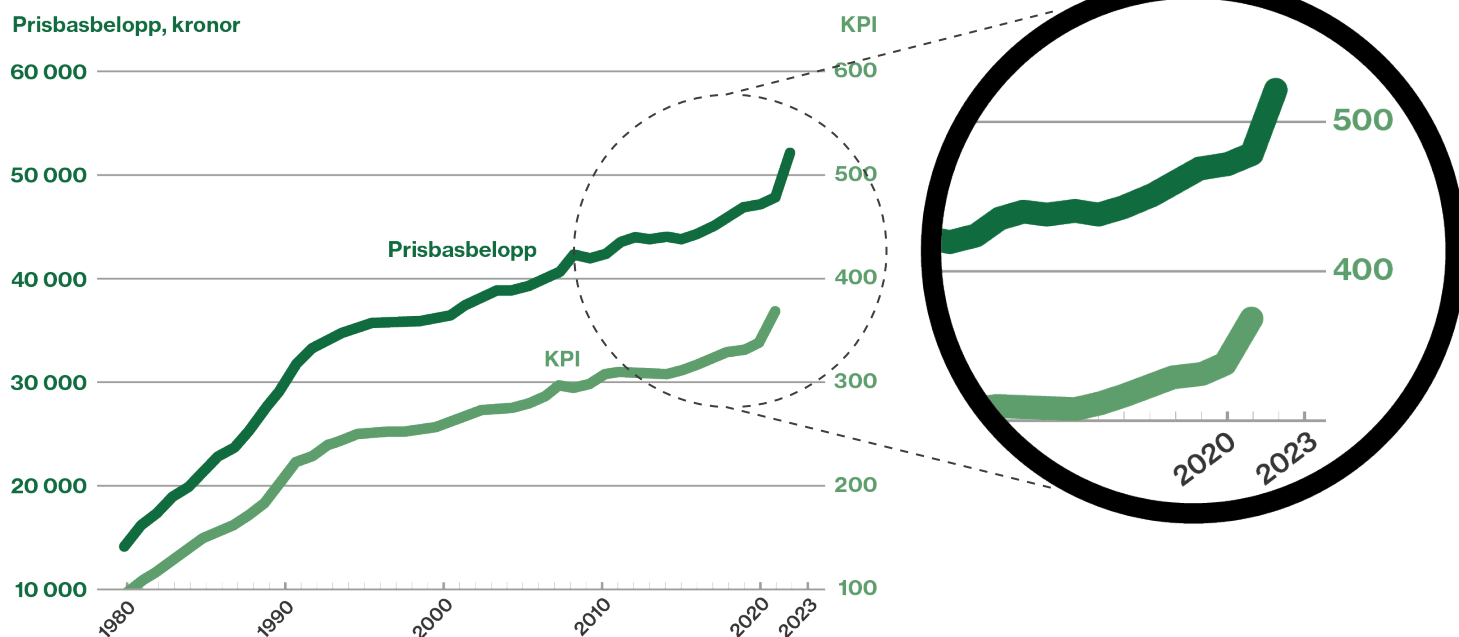
Område	Påverkas helt av prisbasbeloppet	Påverkas delvis av prisbasbeloppet	Påverkas inte av prisbasbeloppet
 <p>Familjer och barn</p>		Inkomsttak och -golv för sjukpenninggrundande inkomst (SGI): <ul style="list-style-type: none"> • Tillfällig föräldrapenning • Föräldrapenning sjukpenningnivå • Graviditetspenning 	<ul style="list-style-type: none"> • Barnbidrag • Bostadsbidrag • Underhållsstöd • Föräldrapenning på grundnivå
 <p>Sjukdom</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Aktivitetsersättning • Sjukersättning 	Inkomsttak och -golv för SGI: <ul style="list-style-type: none"> • Sjukpenning • Rehabiliteringspenning • Smittbärandepening • Närståendepening 	
 <p>Funktionsnedsättning</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Omvårdnadsbidrag (vårdbidrag) • Merkostnadsersättning barn • Merkostnadsersättning vuxen (handikappersättning) 		<ul style="list-style-type: none"> • Assistansersättning • Bilstöd

Kopplingen till prisbasbeloppet värdesäkrar ersättningarna när priserna stiger

Genom att knyta ersättningar till prisbasbeloppet skyddas deras reala eller faktiska värde mot inflation. Det gör att det går att köpa lika mycket för pengarna och att levnadsstandarden kan hållas på samma nivå. Prisbasbeloppet följer den allmänna prisutvecklingen via konsumentprisindex (KPI) och justeras mot föregående års inflation i januari varje år. Högre inflation och KPI leder således till höjt prisbasbelopp, men med en viss eftersläpning. Under perioder med hög inflation, som under första halvan av 80-talet och de första åren av 90-talskrisen steg både KPI och prisbasbelopp brant. Krisen i början av 1990-talet ledde till flera förändringar i Sveriges finans- och penningpolitik och prisstabilitet blev ett övergripande mål. Sverige har sedan dess haft en lång period av låg inflation och små höjningar av prisbasbeloppet. När priserna steg kraftigt under 2022 bidrog det till att höjningen av prisbasbeloppet i januari 2023 blev den största på flera decennier.

” När priserna steg kraftigt under 2022 bidrog det till att höjningen av prisbasbeloppet i januari 2023 blev den största på flera decennier.

Prisbasbeloppet och årsmedel av KPI 1980–2023

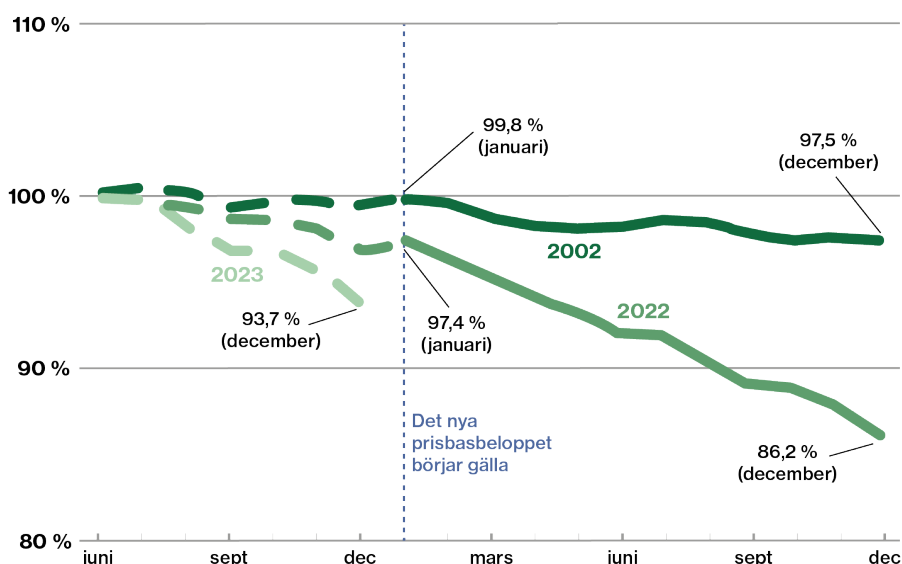
Men kopplingen till prisbasbeloppet skyddar inte helt mot hög inflation

Att ersättningar räknas upp med prisbasbeloppet är ingen garanti för oförändrad levnadsstandard. Det beror på att prisbasbeloppet i regel endast justeras en gång om året (i januari) och beräknas utifrån KPI i juni året innan. Det innebär att prisbeloppets reala värde kan förändras under 18 månader, först under de 6 månader innan det börjar gälla och sedan under de 12 månader som det gäller.

Under perioder med låg inflation minskar prisbasbeloppets (reala) värde i låg takt. Det innebär att prisbasbeloppet behåller ungefär samma värde jämfört med junis (föregående år) prisnivå tills det höjs nästa gång. Under perioder med hög inflation minskar prisbasbeloppets värde fortare. Det leder till att en betydligt mindre del av dess värde finns kvar i slutet av året, och att mottagare av ersättningar från socialförsäkringen får en sänkt levnadsstandard. Exempelvis var inflationen låg under 2001 och 2002 och prisbasbeloppets värde var därför i stort sett oförändrat, eller 97,5 procent, i slutet av perioden. Som jämförelse har den högre inflationen sedan andra halvåret av 2021 och under 2022 lett till en snabbare minskning av prisbasbeloppets reala värde. Redan när det nya prisbasbeloppet började gälla i januari 2022 hade dess värde sjunkit till 97,4 procent och i december till under 86,2 procent. Och när 2023 års prisbasbelopp infördes i januari hade redan dess värde fallit till under 93,7 procent av det ursprungliga värdet.

” Under perioder med hög inflation minskar prisbasbeloppets värde fortare. Det leder till att en betydligt mindre del av dess värde finns kvar i slutet av året, och att mottagare av ersättningar från socialförsäkringen får en sänkt levnadsstandard.

Indexerad real utveckling under 18 månader för prisbasbeloppet 2002, 2022 och 2023

Högre inflation än löneökningstakt minskar inkomstskillnaden mellan löntagare och personer med ersättning från socialförsäkringen

Före 2022 hade Sverige en 30 år lång period av stigande reallöner, vilket innebar att arbetsinkomsterna ökade mer än inflationen. Den som arbetade fick då både mer pengar i plånboken och större köpkraft. Reallöneökningar är positivt ur både samhälls- och individekonomiskt perspektiv och innebär högre levnadsstandard i Sverige. Under perioden har dock skillnaderna i levnadsstandard mellan de som lönearbetar och de personer som i huvudsak får sin försörjning från socialförsäkringen ökat. Det beror på att ersättningskoppling till prisbasbeloppet endast kompenserar för inflationen medan värdet av lönerna stigit mer än så. Samtidigt har det inneburit att andelen arbetsinkomst försäkrad i socialförsäkringen minskat under en längre tid. Det beror på att många ersättningar har inkomsttak knutna till prisbasbeloppet som inte är kopplat till reallöneutvecklingen. Ett exempel där det finns en koppling till reallöneutvecklingen är för allmän ålderspension som betalas ut av Pensionsmyndigheten, där pensionerna räknas upp med det så kallade inkomstbasbeloppet. Under 2022 har inflationen stigit mer än lönerna, vilket i sin tur kan bidra till att inkomstskillnaden mellan löntagare och personer med ersättning från socialförsäkringen minskar under 2023.

Fortsatt hög inflation innebär fortsatt privatekonomisk osäkerhet

Trots den historiska höjningen av prisbasbeloppet 2023 kan personer som i huvudsak får sin försörjning från socialförsäkringen fortsatt få svårt att få ekonomin att gå ihop. Personer som lönearbetar och har större ekonomiska marginaler kan väntas klara situationen med prisökningar i samhället bättre medan grupper med små marginaler i sin ekonomi också har begränsade möjligheter att påverka sina inkomster.

Exempelvis är många personer med hel sjukersättning beroende av den levnadsstandard som ersättningen ger. Det högre prisbasbeloppet 2023 beräknas höja ersättningen med nästan 1 000 kronor per månad för en person med sjukersättning på garantinivå och bostadsbidrag. Trots att ersättningen stigit kan hans privatekonomi väntas bli sämre 2023 jämfört med början av 2022 då inflationen låg på en lägre nivå. Baserat på konsumentverkets beräknade kostnader avseende basbehov för början av 2022 och hela 2023 minskar möjligheterna för personen med sjukersättning på garantinivå att få ekonomin att gå ihop. I budgetexemplet till höger saknar personen i princip ytterligare konsumtionsutrymme när nödvändiga utgifter är betalda. Då är inte kostnader för exempelvis resor, medicin eller semester med bland utgifterna.

” Personer som lönearbetar och har större ekonomiska marginaler kan väntas klara situationen med prisökningar i samhället bättre.

 Budgetexempel: Ensamstående med sjukersättning på garantinivå, utan barn			
Inkomster/utgifter	2022	2023	Förändr.
Sjukersättning	11 190	12 163	+9 %
Bostadstillägg	5 593	5 733	+3 %
Disponibel inkomst (efter skatt)	15 121	16 090	+6 %
Hushållskostnader (elvatten & avlopp etc)	3 350	3 650	+9 %
Mat	2 860	3 420	+20 %
Övriga kostnader (kläder, hygien, fritid etc)	1 970	2 250	+14 %
Hyra	6 133	6 333	+3 %
Summa utgifter	14 313	15 653	+9 %
Kvar vid månads slut	807	438	-46 %

Utgifter baseras på boende i hyreslägenhet och avser basbehov av varor och tjänster.

Även i de fall hushåll har behovsprövade bidrag från socialförsäkringen kan möjligheten att påverka ekonomin vara mer begränsad, exempelvis för ett hushåll som består av en ensamstående vuxen som arbetar heltid och har två barn. I detta exempel utgörs hushållets disponibla inkomst av lön, barnbidrag, underhållsbidrag och ett behovsprövat bostadsbidrag. Den disponibla inkomsten påverkas då främst av förändring i löneinkomsten. En lönehöjning får dock mindre effekt när hushållet får behovsprövat bostadsbidrag, eftersom en högre lön minskar bostadsbidraget. Det kan därför krävas större löneförändring i ett hushåll som i högre grad får behovsprövade bidrag för att kompensera för de stigande priserna.

De som lönearbetar och har ersättningar från socialförsäkringen påverkas också negativt, men har ofta större marginaler och möjlighet att påverka sin ekonomiska situation. Eventuella löneökningar kan bidra till att minska effekterna av prishöjningarna. I ett hushåll som exempelvis består av två vuxna som arbetar på heltid och har två barn utgörs den disponibla inkomsten av lön och barnbidrag. Eftersom barnbidraget inte påverkas av prisbasbeloppet kommer det ge samma summa 2023 som 2022. Däremot kan hushållet påverka den disponibla inkomsten genom löneökningar vilket kan motverka den negativa effekten av ökade levnadsomkostnader som högre inflation medför. Om lönerna inte ökar i samma takt som priserna kommer dock familjens levnadsstandard att minska.

Ekonomiska marginaler och möjligheten att påverka sin ekonomi spelar stor roll för levnadsstandarden i synnerhet i tider med hög inflation

Ett flertal av ersättningarna i socialförsäkringen är inflationsskyddade genom sin koppling till prisbasbeloppet. Kopplingen till prisbasbeloppet skyddar emellertid endast ersättningarna till viss del. Trots att prisbasbeloppet höjts historiskt mycket i januari 2023 kommer personer som lever av ersättningar från socialförsäkringen att fortsatt få leva med en stor osäkerhet och lägre levnadsstandard under 2023 jämfört med tidigare decennier med låg inflation.

Budgetexempel: Ensamstående som lönearbetar och har två barn

Inkomster/utgifter	2022	2023	Förändr.
Lön	30 300	31 600	+4 %
Bostadsbidrag	600	400	-33 %
Barnbidrag	2 650	2 650	0 %
Underhållsbidrag	3 459	3 496	+1 %
Disponibel inkomst (efter skatt)	30 339	31 171	+3 %
Hushållskostnader (elvatten & avlopp etc)	4 850	5 530	+14 %
Mat	5 240	6 290	+20 %
Övriga kostnader (kläder, hygien, fritid etc)	5 760	6 390	+11 %
Hyra	7 861	8 116	+3 %
Summa utgifter	23 711	26 326	+11 %
Kvar vid månadens slut	6 629	4 845	-27 %

Utgifter baseras på boende i hyreslägenhet och avser basbehov av varor och tjänster.

Budgetexempel: Sammanboende par som lönearbetar och har två barn

Inkomster/utgifter	2022	2023	Förändr.
Lön	63 900	66 700	+4 %
Barnbidrag	2 650	2 650	0 %
Disponibel inkomst (efter skatt)	52 270	54 407	+4 %
Hushållskostnader (elvatten & avlopp etc)	5 930	6 660	+12 %
Mat	8 100	9 710	+20 %
Övriga kostnader (kläder, hygien, fritid etc)	7 730	8 640	+12 %
Hyra	8 941	9 232	+3 %
Summa utgifter	30 701	34 242	+12 %
Kvar vid månadens slut	21 569	20 165	-7 %

Utgifter baseras på boende i hyreslägenhet och avser basbehov av varor och tjänster.

Viktigaste resultaten

- Ersättningar som är kopplade till prisbasbeloppet har ett inbyggt skydd mot inflation. Kopplingen ser olika ut för olika ersättningar och vissa ersättningar saknar inbyggt skydd mot inflation.
- Ersättningar kopplade till prisbasbeloppet har inte ett heltäckande skydd mot inflation eftersom uppräknings av beloppet sker med 1,5 års eftersläpning.
- Att uppräknings av beloppet sker med 1,5 års eftersläpning får större betydelse under perioder med hög inflation. Det kan få särskild betydelse för personer som i huvudsak får sin försörjning från ersättningar som försäkrar mot varaktigt inkomstbortfall. Det beror delvis på att ersättningsnivåerna ger begränsade ekonomiska marginaler, samtidigt som individerna har små möjligheter att påverka sina inkomster, exempelvis på grund av varaktigt nedsatt arbetsförmåga.

Författare

Johanna Nyman
Analytiker, Försäkringskassan

Presstjänst
010-116 98 88

Ulrik Lidwall
Analytiker, Försäkringskassan

Huiqiao Liang
Analytiker, Försäkringskassan

Om analysen

Analysen bygger på statistik från Statiska centralbyrån SCB:s statistikdatabas för Sveriges offentliga statistik. Räkneexempel bygger på konsumentverkets beräknade hushållskostnader och SCB:s mikrosimuleringsmodell Fördelningsanalytiskt statistiksystem för inkomster och transfereringar ([FASIT](#)).

Källor och mer att läsa

[Inkomstbortfallsprincipen försvagas över tid.](#)

Korta analyser 2020:2.
Försäkringskassan.

[Inkomstutvecklingen för individer med sjukersättning.](#)

Socialförsäkringsrapport 2009:12. Försäkringskassan.

[Barnhushållens ekonomi. FK 2022/003728.](#)

Försäkringskassan.

[Utvecklingen av socialförsäkringsförmånerna under de senaste 30 åren.](#)

ISF Granskar och Analyserar 2022:2. Inspektionen för socialförsäkringen.

[Vad är inflation?](#)

Sveriges Riksbank

[Hur mäts inflation?](#)

Sveriges Riksbank